

SOSIAALINEN KUNTOUTUS NUORTEN OSALLISUUDEN VAHVISTAJANA

Johdanto

Sosiaalinen kuntoutus on yksi huhtikuussa 2015 voimaan tulevaan sosiaalihuoltolakiin sisältyvistä palveluista. Käsitteenä ja käytäntönä se on tähän asti jäänyt epämääräiseksi, koska sillä ei ole ollut lakisääteistä eikä muutoinkaan vakiintunutta asemaa. Uusi sosiaalihuoltolaki selkiyttää, vahvistaa ja vakiinnuttaa sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä ja käytäntöjä (Hallituksen esitys... 2014). Kuntoutuksen näkökulmasta uusi sosiaalihuoltolaki on merkittävä, koska sosiaalisesta kuntoutuksesta tulee lakisääteinen (17 §) ja osa monialaisen kuntoutuksen kokonaisuutta. Sosiaaliselle kuntoutukselle tuodaan laissa myös varsin oikeaan osuva määrittely ja sisältökuvaus. Uusi sosiaalihuoltolaki myös selkiyttää, vahvistaa ja vakiinnuttaa sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä ja käytäntöjä ja sen suhdetta muihin käsitteisiin. Määrittely on kuitenkin melko väljä, koska palvelun sisällöt syntyvät kuntoutujakohtaisesti asiakkaan ja asiantuntijoiden yhteistyöllä.

Sosiaalinen kuntoutus asemoituu kuntien sosiaalityöhön ja sitä tarvitaan yleensä tilanteissa, joissa nuorella on vakavia, pitkäkestoisia ja usein monia samanaikaisia elämäntilanteiden ongelmia. Nuoret aikuiset ovat suurin perus- ja vähimmäisturvaa saava ryhmä Suomessa. Tutkimusten (Blomgren & Kivipelto 2012, Huovila 2013, Mäkinen 2014, Vogt & Sjöholm 2014) perusteella näyttää siltä, että sosiaalihuollossa pystytään nykyisin käytän-

nöin ja ohjautumismekanismeihin vastaamaan varsin huonosti pitkäaikaista toimeentulotukea saavien nuorten tuen tarpeisiin. Palvelujen saatavuus on kunnissa hyvin epätasaista eikä ole yhtenäistä näkemystä eikä toimivia välineitä valikoida ja ohjata nuoria asiakkaita paneutuvampaan työskentelyyn.

Tässä katsauksessa käsitellään nuorten sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallista tilaa ja käytäntöjä sekä kehittämistarpeita. Katsaus perustuu Kuntoutussäätiön sosiaali- ja terveysministeriölle laatimaan selvitykseen, jota varten tehtiin asiantuntijahaastatteluja sekä kunnissa että järjestöissä (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014).

Keitä ovat sosiaalista kuntoutusta tarvitsevat nuoret?

Nykyisten tutkimus- ja tilastotietojen perusteella on vaikeaa esittää täsmällisiä lukuja sosiaalista kuntoutusta tarvitsevien nuorten määrästä. Nuoret aikuiset ovat suurin perus- ja vähimmäisturvaa saava ryhmä. He joutuvat turvautumaan toimeentulotukeen vanhempia ikäluokkia useammin siksi, että vaille työhistoriaa ja työmarkkinatuen saannin edellytyksiä he jäävät helposti vähimmäisturvan varaan työttömyyden, vanhemmuuden tai sairauden kohdatessa. Toimeentulotuesta onkin muodostunut yhä useammalle nuorelle pitkäaikainen tulonlähde. Sen viimesijainen ja tilapäinen luonne on hämärtynyt, koska sitä

joudutaan hakemaan sekä ensisijaisia etuuk- sia odotettaessa että niitä saataessa. Seuran- tatutkimusten mukaan yhä useamman nuor- ren toimeentulotuen saanti on jatkuvaa tai toistuvaa, ja noin kolmanneksella asiakkuus jatkuu 10–12 kuukautta. Sosiaalityöntekijät arvioivat noin kolmanneksen toimeentulotu- kea saavista nuorista olevan tavallista inten- siivisemmän palvelun tarpeessa. (Blomgren & Kivipelto 2012, Huovila 2013, Mäkinen 2014, Vogt & Sjöholm 2014.)

Pitkäaikaistyöttöminä olevien, pitkään toi- meentulotukea saaneiden, täysin koulutuksen, työelämän ja perustoimeentulon ulkopuolelle jääneiden nuorten määrän perusteella sosiaa- lisen kuntoutuksen potentiaalisena asiakas- määränä voidaan puhua useista kymmenistä tuhansista nuorista (vrt. Notkola ym. 2013).

Sosiaalisen kuntoutuksen nykytila kunnissa ja järjestöissä

Sosiaalinen kuntoutus on aikaa vaativaa yhteistoimintaa

Kunnat tuottavat nykyisin sosiaalisen kun- toutuksen palveluja varsin epäyhtenäisesti ja usein hankerahoituksella, eikä asiakkaiden palvelutarpeisiin pystytä vastaamaan riittä- vän hyvin. Moniammatillinen ja sektorirajat ylittävä yhteistyö on lisääntynyt, mutta pal- velujärjestelmämme on hajanainen. Sosiaali- sen kuntoutuksen käytännön toteutukselle on tunnusomaista verkostoitunut, moniammatil- linen ja monialainen työskentelytapa, mikä edellyttää dialogisuutta, yhteyksien rakenta- mista ja useiden näkökulmien yhteensovitta- mista yhteistyössä muiden muassa terveyden- huollon, TE-hallinnon, Kelan, opetustoimen ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Sosa- aalisen kuntoutuksen vakiinnuttamiseksi tar- vitaan toimivien palvelukonseptien määritte- lyä ja selkeitä pelisääntöjä asiakasvalintaan ja -ohjaukseen. Palvelujen toimivuus edellyt- tää myös työprosessien eri toimijoiden välisen työnjaon selkiyttämistä.

Sosiaalinen kuntoutus on yhteistoimintaa, joka pohjautuu huolelliseen palvelutarpeen

arviointiin ja palvelusuunnitelmaan. Nuorten palvelutarpeiden tunnistaminen ei ole kuiten- kaan helppoa, sillä se edellyttää hyvää luotta- mussuhdetta ja vaatii usein monia tapaamis- kertoja. Nuorten palvelujen kontaktipinnassa tarvitaan osaamista toimia nuorten kanssa ja herkkyyttä tunnistaa heidän tuen tarpeitaan. Asiakkaan kanssa kasvokkain tehtävä työ, jos- sa tuetaan hänen päämääriään, on olennais- ta. Tutkimuksen mukaan (Loponen 2010) ko-htaaminen tai kohtaamattomuus asiakaspalve- lutilanteissa ovat ratkaisevia asioita nuorten palveluista syrjäytymisessä ja toisaalta osal- lisuuden kokemuksen ja aktiivisuuden palaut- tamisessa.

Kuntien peruspalveluissa tehdään nuorten elämänhallintaa tukevaa pohjatyötä, jotta asi- akas saadaan liikkeelle, motivoitumaan hoi- toon, kuntoutukseen ja muihin palveluihin. Toimintakyvyn arvioinnin ja ensi askeleiden toimintakyvyn lisäämiseksi pitäisi olla kun- nissa kiinteästi jonkin sovitun tahon vastuul- la. Jos nuori tarvitsee rinnakkain tai prosessi- maisesti useita palveluja, tällaiseen integroi- tuun palveluprosessiin tarvitaan selkeä vas- tuuhenkilö, omatyöntekijä.

Tutkimusten mukaan sosiaalityö on vai- kuttavaa, kun toimeentulotuen myöntämisen lisäksi työskentelyssä panostetaan laaja-alai- sesti asiakkaan arkielämän tukemiseen. Pelkäl- lä taloudellisella tuella ei saada aikaan myön- teistä muutosta, vaan lähinnä ylläpidetään vaikeita tilanteita (Kivipelto ym. 2013). Tut- kimusten mukaan näyttää siltä, että nykyisin käytännöin ja ohjautumismekanismein sosi- aalityössä pystytään varsin huonosti vastaa- maan pitkäaikaista toimeentulotukea saavien nuorten elämänhallintaan liittyviin sekä kou- lutukseen ja työelämään hakeutumiseen liit- tyviin tuen ja ohjauksen tarpeisiin. Palvelujen saatavuus on hyvin epätasaista eri kunnissa. Kunnissa ei ole yhtenäistä näkemystä eikä toimivia välineitä valikoida ja ohjata nuoria asiakkaita oikea-aikaisesti sosiaalityön asi- akkaiksi. Tällä hetkellä tilanearviotyöskentelyä ja sosiaalityön suunnitelmallista työskentelyä ei hyödynnetä nuorten asiakastyös- sä riittävästi, ja sosiaalityön vaikuttavuuden seurantatavat näyttävät olevan vasta kehittä-

teillä. (Blomgren & Kivipelto 2012, Huovila 2013, Mäkinen 2014, Vogt & Sjöholm 2014.)

Nuorten mielenterveys- ja päihdeongelmissa on vahva yhteys nuorten työllistymisen ongelmiin, työkyvyttömyyteen ja kasvaaneeseen syrjäytymisriskiin. Vaikka ongelmien varhaiseen tunnistamiseen on panostettu, palveluiden saatavuus ja toimivuus on puutteellista. Parasta tukea nuorten mielenterveysongelmissa pystytään tarjoamaan moniammatilliseen työskentelyyn ja jalkautumiseen perustuvien matalan kynnyksen mallien avulla. (Notkola ym. 2013.)

Järjestöillä ja muilla kolmannen sektorin toimijoilla on ratkaiseva rooli sosiaalisen kuntoutuksen palveluissa. Kuntien ja järjestöjen välistä yhteistyötä nuorten sosiaalisessa kuntoutuksessa pitäisi kehittää ja tiivistää. Järjestöt haluaisivat korjaavan työn sijaan painottaa enemmän ennaltaehkäisevää työtä ja matalan kynnyksen palveluita. Yksittäisten palvelujen sijaan pitäisi päästä pitkäjänteiseen tukeen, kuten varmistamalla palvelujen päättymisen jälkeinen ohjaus esimerkiksi opintojen nivelvaiheissa. Järjestöjen toimintamahdollisuuksien ja palvelujen laadun turvaamiseksi niiden rahoitus pitäisi saada nykyistä kestävämmälle ja pitkäjänteisemmälle pohjalle.

Sosiaalisen kuntoutuksen hyviä käytäntöjä kunnissa ja järjestöissä

Monet kunnat ja järjestöt järjestävät ja tuottavat jo tällä hetkellä monipuolisesti uuden sosiaalihuoltolain määrittelyä vastaavia nuorten sosiaalisen kuntoutuksen palveluja. Lisäksi tarjolla on myös paljon muuta vahvoja kuntoutuksellisia elementtejä sisältävää palvelutoimintaa. Seuraavassa on koottu esimerkkejä tällaisista hyvistä käytännöistä:

- Matalan kynnyksen integroidut palvelupisteet, joissa on mukana laaja kirjo nuorten tarvitsemia palveluja, mukaan lukien sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen palvelut.
- Nivelvaiheessa peruskoulun päättävien ja vielä opiskelevien nuorten syrjäytymisen ehkäisyn paikalliset ja seudulliset seuran-

nan ja ohjauksen mallit, joihin voi sisältyä koulupudokkuutta estäviä yhteisiä palaveriteita ja tuen järjestämistä opinto-ohjaajien, etsivän nuorisotyön, työpajojen ja sosiaalityön kanssa.

- Sosiaalityöntekijöiden/sosiaaliohjaajien tekemä suunnitelmallinen, tavoitteellinen ja pitkäjänteinen asiakastyö. Palveluprosessiin voidaan kytkeä kuntouttavaa työtoimintaa ja muita nuorten tarvitsemia palveluita, esimerkiksi työ- ja toimintakyvyn kartoituksia, mielenterveys- ja päihdepalveluja sekä muita terveydenhuollon palveluja ja terapiaa. Palvelu voi myös olla jalkautuvaa, kotiin menevää tai nuorten kohtaamista internetissä ja sosiaalisessa mediassa.
- Yksilöllinen tai ryhmämuotoinen tuki ja valmennus arjessa selviytymiseen, erilaisen käytännön asioiden hoitamiseen, asioimiseen ja esimerkiksi internetin käyttöön.
- Itsenäisen asumisen tukeminen (yksilö-/ryhmäohjauksena), mihin sisältyy laajasti tukea erilaisista arjen asioista selviytymiseen, kuten talousneuvontaa, jonka avulla tuetaan nuorta hoitamaan arjen raha-asioitaan; ruuanlaittoon, hygieniaan, kodinhoitoon ja siivoukseen liittyvää opetusta ja ohjausta.
- Nuorten osallisuutta lisäävä vertaistuki ja omaehtoinen toiminta; nuorten itsensä vetämät toimintaryhmät, esimerkiksi liittyen internetin käyttöön ja atk-taitoihin, masentuneiden nuorten toiminnalliset ryhmät.
- Kuntouttava työtoiminta ja sen mahdollistama työssäoppiminen ja valmentautuminen työ- tai opintopolulla eteenpäin.
- Aktivointi-, harrastus- ja vertaisryhmätoiminta yhdessä erilaisten vapaa-ajan järjestöjen kanssa.
- Nuorille suunnattu klubitalotoiminta, joka edistää osallisuutta ja tasa-arvoa tarjoamalla jäsenilleen matalan kynnyksen kohtaamispaikan, jossa voi kokea yhteisöllisyyttä, saada vertaistukea ja tehdä työtä klubitalolla tai tavallisella työpaikalla.

Palveluintegraation ja asiakasvaikuttavuuden kehittäminen

Nuoria tukevaa palvelujärjestelmää suunnitellaan uudistettavaksi lähivuosina merkittävästi. Kehittämisen yhteisenä nimittäjänä ja keskeisenä päämääränä on palveluintegraatio, palvelujen pirstaleisuuden ongelman ratkaiseminen joko siten, että tiivistetään eri toimijoiden välistä yhteistyötä, tai siten, että viedään kaikki tarvittavat palvelut saman katon alle. Kummastakin kehittämisjuonteesta löytyy hyviä käytännön esimerkkejä. (Tuusa ym. 2014.)

Nuoria tukeviin palveluihin on rakentamassa kolmitasoinen palvelurakenne. Avainasemassa ovat monialaiset matalan kynnyksen palvelupisteet, joiden avulla voidaan vahvistaa ennaltaehkäisevää sekä varhaisen reagoinnin ja tuen työtettä sekä luoda sujuva palveluyhteistyö koulujen oppilashuollon, terveydenhuollon, nuorisotyön, sosiaalityön ja muiden nuorten palvelujen välille. Tässä palvelumallissa korostuu vahvasti sosiaalisen vahvistamisen orientaatio. Tavoitteena on, että tämä palvelumalli kattaisi kaikki kunnat. Monialaista tukea tarvitsevien ja yli puoli vuotta työttömänä olleiden nuorten palveluista vastaa jokaiseen kuntaan ulottuva työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu (TYP), jossa on saatavilla sekä TE-toimiston, kuntien että Kelan palveluja. Kuntien sosiaalihuollon toteuttaman sosiaalisen kuntoutuksen keskeisenä kohderyhmänä ovat puolestaan sellaiset nuoret, jotka tarvitsevat ensisijaisesti elämänhallintaa tukevia palveluja. (Kerminen 2015, Hämeen-Anttila & Pöyhönen 2015.)

Toimeentulotuen perusosan laskenta ja maksatus siirtyvät Kelaan vuoden 2017 alusta (Arvio toimeentulon laskennan... 2014). Tutkimuksen mukaan (Mäkinen 2014) enemmistö sosiaalityöntekijöistä näkee uudistuksen myönteisenä, merkittävänä ja kauaskantoisena sosiaalityön kehittämisen kannalta. Haasteena on kuitenkin kehittää ja ottaa käyttöön sellaisia yhtenäisiä käytäntöjä, joiden avulla voidaan tunnistaa asiakkaiden tuen ja ohjauksen tarpeet oikea-aikaisesti ja systemaattisesti ja joiden avulla heidät voidaan ohjata sosiaalityön asiakkaaksi. Kehittämistyön pohjaksi löytyy kunnista lukuisia hyviä käytän-

töjä (esim. Europaeus & Koivisto 2009, Närhi ym. 2009).

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti vuonna 2012 työryhmän (TEOS) selvittämään tarvetta uudistaa kuntien sosiaalihuollon työelämäosallisuutta tukevaa toimintaa. Työryhmä esitti syyskuussa 2014 sellaista uudistusta, jossa kaikki työelämäosallisuutta edistävät sosiaalihuollon palvelut koottaisiin yhteen lakiin heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden sosiaalisesta kuntoutuksesta. Tällä tavoin palvelut muodostaisivat yhtenäisen kokonaisuuden sekä vammaisille että vammattomille henkilöille, ja palveluihin pääsy määrittäisi asiakkaiden yksilöllisten palvelutarpeiden perusteella (Sosiaalihuollon työelämäosallisuutta tukevan... 2014). Työryhmän esitysten pohjalta nuorten sosiaalisen kuntoutuksen käytännön toteutus tulisi rakentumaan pitkälti heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työelämävalmiuksia edistävänä sosiaalisena kuntoutuksena. Lähtökohtaisesti kaikkien nuorten, alle 29-vuotiaiden asiakkaiden tukemisessa tavoite pitäisi aina asettaa sosiaalisen osallisuuden lisäksi kohti työelämäosallisuutta ja avoimia työmarkkinoita.

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelujen vakiinnuttaminen

Kuntoutussäätiön tekemässä nuorten sosiaalista kuntoutusta koskevassa selvityksessä otettiin myös kantaa siihen, miten sosiaalisen kuntoutuksen palveluja voidaan vakiinnuttaa osaksi kuntien ja tulevien sote-alueiden palvelujärjestelmää.

Sosiaalinen kuntoutuksen palveluprosessin määrittäminen ja kohdentaminen

Tehdyssä selvityksessä uuden sosiaalihoitolain mukaisen sosiaalisen kuntoutuksen palvelujen kohderyhmänä nähdään sellaiset nuoret, joilla on samanaikaisesti useita, vakavia ja usein myös pitkäkestoisia elämänhallintaa vaikeuttavia ongelmia (kuten kouluvaikeuksia, oppimisvaikeuksia, koti- ja perhevaikeuksia, tulottomuus, työ- opiskelupaikan puuttuminen, asunnottomuus tai irrallisuus uudes-

sa asuinpaikassa, mielenterveys- tai päihdeongelma, rikollisuutta) ja joiden tukemisessa muut sosiaalihuollon, nuorisotoimen, terveydenhuollon, työpajatoiminnan, TE-hallinnon tai Kelan ammatillisen kuntoutuksen palvelut ovat riittämättömiä.

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluprosessin keskiössä tulee olla sosiaalialan ammattilaisten tekemä suunnitelmallinen, tavoitteellinen ja pitkäjänteinen asiakaspalvelutyö ja palveluohjaus nuorten ja heidän lähiyhteisönsä kanssa. Palveluprosessin tulee rakentua aina yksilöllisesti ja räätälöidysti pohjautuen nuoren kanssa tehtyyn palvelutarpeen arviointiin ja palvelusuunnitelmaan. Asiakastyö tapahtuu joustavalla ja räätälöidyllä työotteella, johon voi myös sisältyä työskentelyä jalkautuvalla työotteella, esimerkiksi nuorten ja heidän läheistensä tapaamisia heidän kotonaan tai nuorten kohtaamista sosiaalisessa mediassa ja internetissä.

Nuorten palvelujärjestelmässä pitää kehittää sellaisia yhteistyömalleja, jotka mahdollistavat erilaisten ja eri toimijoiden toteuttamien palvelujen samanaikaisen, rinnakkaisen ja joustavan toteuttamisen. Palveluprosessiin voidaan kytkeä esimerkiksi työ- ja toimintakyvyn kartoituksia, mielenterveys- ja päihdepalveluja, muita terveydenhuollon palveluja, terapiaa sekä lääkinnällisen ja ammatillisen kuntoutuksen palveluja. Monia palveluja samanaikaisesti tarvitsevan nuorten tueksi tarvitaan palveluohjauksen työmallia, jossa palveluprosessin suunnitteleminen, seuranta ja toteuttaminen ovat nimetyn työntekijän vastuulla. Tukena on työntekijällä moniammatillinen verkosto, jonka hän kokoaa ja jota käytetään oikein kohdennetusti ja suunnitelmallisesti.

Nuorille kohdennettuihin sosiaalihuoltolain mukaisiin sosiaalisen kuntoutuksen palveluihin tulee sisältyä seuraavanlaisia palveluja:

- Yksilöllinen ja ryhmämuotoinen tuki ja valmennus, jonka avulla edistetään nuorten osallisuutta, elämänhallintaa, vuorovaikutustaitoja, tulevaisuudensuunnitelmia, arjessa selviytymistä ja itsenäistä asumista.
- Palveluun voidaan räätälöidä yksilöllisten

tarpeiden pohjalta tukea ja valmennusta liittyen erilaisista arjen asioista selviytymiseen, kuten raha-asoiden hallintaa parantavaa talousneuvontaa, käytännön asioiden hoitamiseen ja asiointiin liittyvää ohjausta sekä ruuanlaittoon, hygieniaan, kodinhoitoon ja siivoukseen liittyvää opetusta ja ohjausta.

- Tuessa ja valmennuksessa voidaan hyödyntää sekä ammattilaisten panosta että vertaistukea, nuorten omaehtoista toimintaa sekä erilaisia kolmannen sektorin toimijoiden tuottamaa aktivointi- ja harrastustoimintaa.
- Nuorten osallisuutta ja työllistymisedellytyksiä parantavia työtehtäviä (joita suoritetaan ilman ansiotarkoitusta) ja niiden mahdollistama työssäoppiminen ja valmentautuminen työ- tai opintopolulla eteenpäin.

Sosiaalihuoltolain tultua voimaan vuonna 2015 tarvitaan valtakunnallisia arviointi-, kokeilu- ja kehittämishankkeita. Tämän avulla voidaan käytännössä suunnitella sosiaalisen kuntoutuksen palvelustandardit ja turvata sosiaalisen kuntoutuksen palvelut joka kunnassa uutta lainsäädäntöä vastaavalle tasolle. Kehittämistyössä tulee hyödyntää olemassa olevia palveluja ja hyviä käytäntöjä. Esimerkiksi nuorten työpajatoiminnassa, sosiaalisen työllistämisen ja ammatillisen kuntoutuksen organisaatioissa käytössä oleva starttivalmennus-konsepti toimii erittäin hyvänä pohjana sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittämiseksi (Hilpinen ym. 2012). On myös tärkeää hyödyntää viime vuosikymmeninä kuntoutusalalla tehtyä kehittämistyötä, jolle on tunnusomaista yksilöiden kokonaisvaltainen tukeminen, ratkaisukeskeisten työmenetelmien hyödyntäminen, huomion kiinnittäminen vahvuuksiin ja osallisuuteen sekä sellaisiin asioihin, jotka riskitekijöistä huolimatta auttavat selviytymään.

Kunnissa on laajaa kiinnostusta panostaa sosiaalisen kuntoutuksen palvelujen kehittämiseen, mutta tietoa toimivista palveluista ja hyvistä käytännöistä ei ole saatavilla riittävästi. Hyvien käytäntöjen ja toimintamallien

levittämiseksi on luotava toimivia viestintäkanavia ja foorumeita, jotka mahdollistavat tiedon levittämisen ja vertaisoppimisen. Jotta sosiaalisen kuntoutuksen palvelut saadaan aidosti vastaamaan tavoitteiltaan ja sisällöltään nuorten tarpeita ja kokemusmaailmaa, nuoret itse ja heidän omaisensa pitää osallistaa mukaan palvelujen suunnitteluun ja kehittämiseen, esimerkiksi hyödyntämällä asiakasraateja, nuorten omaehtoista toimintaa ja kokemusasiantuntijoita.

Nuorten sosiaalinen kuntoutus kiinnittyy kunnissa tulevaisuudessakin vahvasti sosiaalityöhön. Uudistusten myötä toimeentulotuen merkitys sosiaalityössä vähenee, mikä mahdollistaa työn sisällöllisen kehittämisen ja resurssien kohdentamisen suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen asiakastyöhön, kuten esimerkiksi sosiaaliseen kuntoutukseen. Uudistuksen onnistuminen edellyttää, että asiakastyöhön turvataan riittävästi sosiaalityön resursseja. Oppilaitosten, nuorisotyön, terveydenhuollon, Kelan, TE-toimistojen, muiden nuorten palvelujen ja sosiaalityön välille tarvitaan hyvin toimiva ohjautumisen ja tiedonkulun järjestelmä, joiden avulla nuoret voidaan ohjata muista palveluista sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiksi.

Osaamisen ja eri toimijoiden välisen yhteistyön kehittäminen

Uusi sosiaalihuoltolaki ja suunnitteilla olevat laajapohjaiset sote-alueet luovat hyvät puitteet suunnitelmalliselle ja tavoitteelliselle sosiaalityölle ja sen integroimiselle muihin palveluihin. Muutoksen toteuttamiseksi tarvitaan sekä valtakunnallista että alueellista kehittämistyötä ja koulutusta. Olennainen edellytys sosiaalisen kuntoutuksen toimivuudelle on, että paikalliset ja seudulliset yhteistyömallit ja palveluprosessit ovat yhdessä sovitut, koordinoitua ja sujuvasti toimivia. Elämänhallintansa menettäneet nuoret tarvitsevat tuekseen pitkäkestoisia, yksilöllisiä ja integroitua palvelupolkuja. Nykyisessä sektoroituneessa palvelujärjestelmässämme, jossa palvelut ovat pirstaleisia ja jossa on edelleen liiaksi osaoptimointia, tällainen palveluinteg-

raatio on haasteellinen tehtävä.

Jotta nuorten sosiaalisen kuntoutuksen palvelut saadaan asemoiduksi kiinteäksi osaksi paikallista nuorten palvelujärjestelmää, tarvitaan yhteinen strategia ja tahtotila. Töitä tehdään yhdessä yhteisten asiakkaiden kanssa. Asiakkaiden tarpeiden pohjalta suunniteltavien palveluprosessien rakentaminen edellyttää yhteisiä pelisääntöjä, vastuunjakoa, kumppanuutta, sitoutumista ja kouluttautumista yhteiseen työotteeseen. Sujuva asiakastyö edellyttää myös valmiuksia rikkoa totuttuja asiakastyön kaavoja sekä eri sektoreiden välisen raja-aitojen, keinotekoisien rajausten ja tiedonkulun esteiden madaltamista ja purkamista.

Nuorten ammatillisen kuntoutuksen tehostaminen

Nuorten syrjäytymisen ehkäisyn tehostamiseksi tarvitaan nykyistä tehokkaampia toimia. Nuorten ammatillinen kuntoutus ei toimi tällä hetkellä riittävän tehokkaasti. Myöskään Kelan harkinnanvarainen kuntoutus ei kohdenu kovin hyvin sellaisiin nuoriin, joilla on vakavia elämänhallinnan ongelmia (Notkola ym. 2013). Nuorten ohjautuminen Kelan ammatillisen kuntoutuksen palveluihin on lisääntynyt vuoden 2014 tehdyn kriteerien muutoksen myötä. Jatkossa on kuitenkin perusteltua selvittää, pitäisikö Kelan ammatilliseen kuntoutukseen pääsyn kriteereitä edelleen muuttaa siten, että sellaiset nuoret, joilla on samanaikaisesti useita ja vakavia elämänhallinnan ongelmia, pääsisivät näiden palvelujen piiriin ilman nykyistä sairaus-, vika- tai vammaperustetta. Suosittelemme, että järjestetään kokeilu- ja kehittämishanke, jossa integroidaan tälle kohderyhmälle ammatillisen ja sosiaalisen kuntoutuksen palvelut samanaikaisesti toteutettavaksi tavoitteelliseksi ja tiiviiksi palvelukokonaisuudeksi.

Mika Ala-Kauhaluoma, VTT, tutkimus- ja kehittämisspäällikkö, Kuntoutussäätiö

Matti Tuusa, YTL, vanhempi asiantuntija, Kuntoutussäätiö

Lähteet

- Arvio toimeentulotuen laskennan ja maksatuksen siirrosta Kansaneläkelaitokselle (2014). Arviomuistio. Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9487679&name=DLFE-30024.pdf
- Blomgren S, Kivipelto M (2012) Valtaistus – Valta-kunnallinen aikuissosiaalityön kartoitus. Raportti 27/2012. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085495>
- Europaeus M, Koivisto O (2009) Aikuissosiaalityön helmet Tampereen seutukunnassa. Tampereen seutukunnan aikuissosiaalityön kehittämishanke AKSELI:n loppuraportti. Osa II 06/2007 – 10/2009. Nokian kaupunki. Saatavissa vain verkossa. Nokian kaupunki hankkeen hallinnoija.
- Hallituksen esitys sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (2014) Saatavissa verkossa <http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=HE+164/2014&base=erhe&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WORD>
- Hilpinen K, Huuromon S, Kivirinta J, Välimaa A (2012) Startti parempaan elämään – starttivalmennuksen perusteet. Valtakunnallinen työpajayhdistys ry.
- Huovila E (2013) Identiteettiä rakentamassa. Alle 25-vuotiaiden helsinkiläisten nuorten kokemuksia perussosiaalityöstä. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatintutkimus. Marginalisaatiokysymysten sosiaalityön erikoisala. Sosiaalitieteiden laitos. Helsingin yliopisto. Syyskuu 2013. Opinnäytetyö. Saatavissa: <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=e3d31d6e-ec9b-402a-920d-26ed7ccc95fb>
- Hämeen-Anttila L, Pöyhönen E (2015) Sosiaalihuoltolaki uudistuu. Uusi sosiaalihuoltolaki (1301/2014) ja siihen liittyvät muut lainsäädäntöuudistukset Sosiaalihuoltolain aluekierros, Helsinki 23.1.2015. Saatavilla [http://www.konffa.fi/assets/site/files/Koulutusmateriaali_SHL_aikuisten_palvelut_2015\(1\).pdf](http://www.konffa.fi/assets/site/files/Koulutusmateriaali_SHL_aikuisten_palvelut_2015(1).pdf)
- Kerminen P (2015) Työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu (TYP) TYP-aluekierros 19.1.–19.2.2015. PowerPoint-esitys.
- Kivipelto M, Blomgren S, Karjalainen P, Saikkonen P (toim.) (2013) Vaikuttavaa aikuissosiaalityötä – arviointimalleista mittareihin. Tutkimus- ja kehittämishankkeen loppuraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 8/2013. Helsinki. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-864-3>
- Loponen K (2010) Palvelujärjestelmän kynnyksellä. Nuorten aikuisten kokemuksia työelämän toisesta. Lisensiaattityö. Lapin yliopisto. Opinnäytetyö verkossa. Lapin yliopisto, 2010. <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=82ec6353-b9d9-45d6-a0a5-a454ad08d26c>
- Mäkinen P (2014) 371 tapaa tehdä toimeentulotukityötä. Muuttuva toimeentulotuki 2014. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Helsinki. Saatavissa: http://www.talentia.fi/files/3656/KYSELYRAPORTTI_Muuttuva_tt_2014_eli_371_tapaa_tehda_toimeentulotukityota.pdf
- Notkola V, Pitkänen S, Tuusa M, Ala-Kauhahuoma M, Harkko J, Korkeamäki J, Lehikoinen T, Lehtoranta P, Puumalainen J (Kuntoutussäätiö), Ehrling L, Hämmäläinen J, Kankaanpää E, Rimpelä M, Vornanen R (konsortioikumppanit) (2013) Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa, tuloksia. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2013. Helsinki: Eduskunta. Saatavissa verkossa: [http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip?\\${BASE}=erekj&\\${HTML}=akxpdf&\\${SNHTML}=akxeiloydy&tunniste=TRVJ+1/2013](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip?${BASE}=erekj&${HTML}=akxpdf&${SNHTML}=akxeiloydy&tunniste=TRVJ+1/2013)
- Närhi K, Talvensola S, Valppu-Vanhainen A, Karjalainen J (2009) Aikuissosiaalityö muutoksessa? Keski-Suomen maakunnan aikuissosiaalityön kehittämishankkeen loppuraportti. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Raportteja 22. Keski-Suomen sosiaaliala osaamiskeskus. Jyväskylä. Sosiaalihuollon työelämäosallisuutta tukevan lainsäädännön ja palvelujärjestelmän uudistamistarpeita arvioivan työryhmän (TEOS) loppuraportti (2014). Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:32.
- Tuusa M, Ala-Kauhahuoma M (2014) Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014: 42. Saatavissa verkossa http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9882185&name=DLFE-32845.pdf
- Tuusa M, Pitkänen S, Shemeikka R, Korkeamäki J, Harju H, Saares A, Pulliainen M, Kettunen A, Piirainen K (2014) Yhdessä tekeminen tuottaa tuloksia. Nuorisotakuun tutkimuksellisen tuen loppuraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 15. Helsinki.
- Vogt E, Sjöholm M (2014) Etuus käsittelyä ja aikuisosiaalityötä. Toimeentulotuki- ja aikuissosiaalityön kuntakyselyn 2013 päätulokset. Uutta kunnista nro 2/2014. Suomen Kuntaliitto. Saatavissa: http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=3006